

Västmanlands läns museum
Kulturmiljö Rapport B
2013:B6

Tvättstugan i Krampen

Upprustning och renovering

Antikvarisk medverkan

Skinnskatteberg-Krylbobanan 12:1
Heds socken
Västmanlands län

Fredrik Ehlton
Lisa Skanser

Tvättstugan i Krampen – Upprustning och renovering

Antikvarisk medverkan

Skinnskatteberg-Krylboanan 12:1
Heds socken
Västmanlands län

Länsmuseets dnr: VLM110069

*Fredrik Ehlton
Lisa Skanser*

Utgivning och distribution:
Västmanlands läns museum
Karlskatan 2, 722 14 Västerås
Tel 021-39 32 22
E-post: lansmuseet@ltv.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

© Västmanlands läns museum 2013

Omslagsfoto: Tvättstugan i Krampen efter restaurering, Fotonr: Vlm_kmvFE-1962

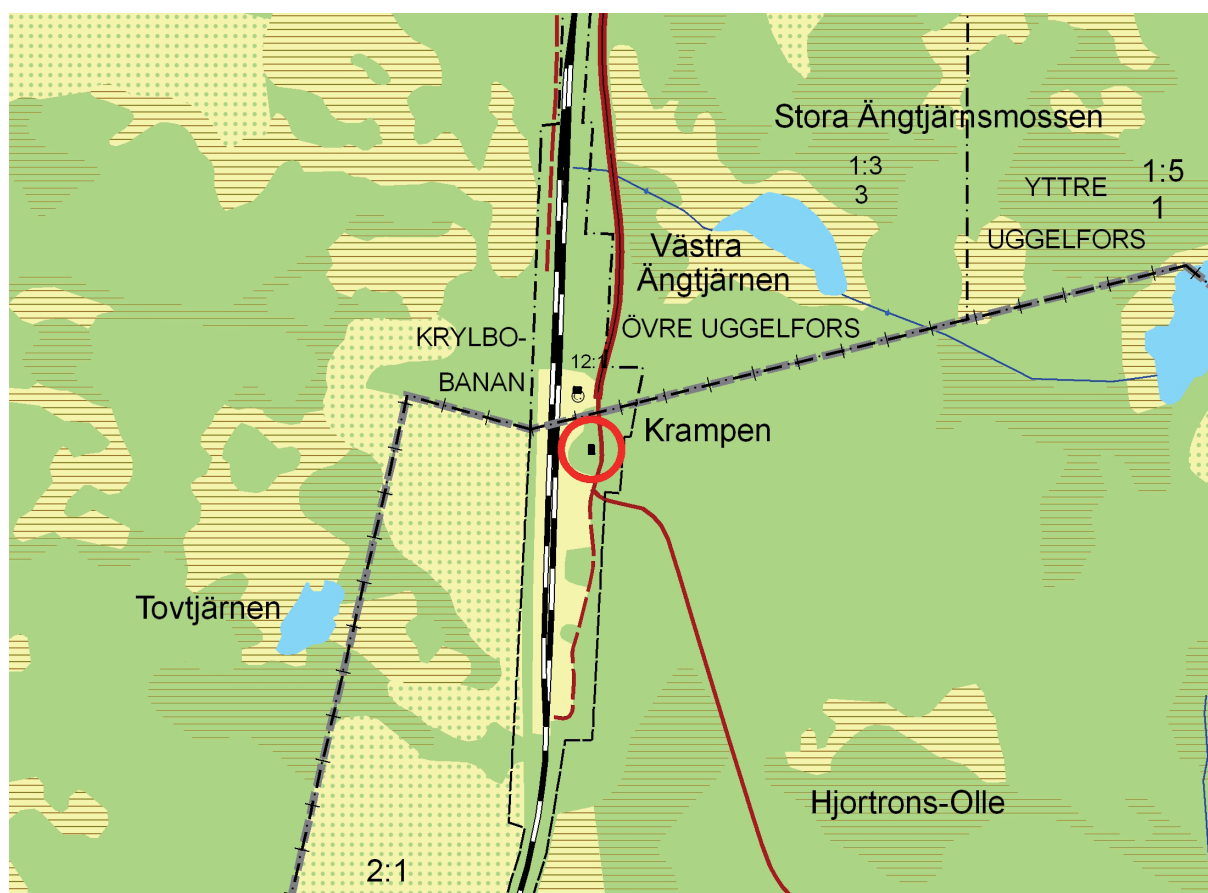
Foto: Där inget annat anges är fotografier tagna av Fredrik Ehlton , Ia Manbo och Lisa Skanser, Västmanlands läns museum.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01172.

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-86511-64-7

Inledning

Turistföreningen Kulturbygd i Samverkan beviljades bidrag till renovering av f.d. tvättstugan i Krampen den 31 mars 2011 av Länsstyrelsen i Västmanlands län, dnr 434-10836-09. Västmanlands läns museum fick uppdraget som antikvarisk expert i ärendet. Antikvarisk medverkan har utförts av byggnadsantikvarie Ia Manbo, Lisa Skanser och Fredrik Ehlton. Fredrik Ehlton har skrivit efterföljande rapport. Arbetena påbörjades under våren 2011 och slutfördes hösten 2012.

Karta över området. Aktuell byggnad är inringad i rött. Utdrag ur digitala fastighetskartan från 2004. Skala 1:7000.

Historik och beskrivning

Den aktuella byggnaden är uppförd i samband med att Krampens station anlades vid 1800-talets slut. Stationen invigdes år 1900 och är ritad av arkitekten Folke Zettervall som var SJ:s chefsarkitekt under åren 1895–1931. Zettervall ritade cirka 260 stationshus som uppfördes över hela landet och han gjorde även ritningar till andra typer av byggnader som banvaktsstugor, godsmagasin, ställverk och personalbostäder. De flesta stationsbyggnader längs linjen Krylbo–Örebro är av samma typ där Zettervall använde sig av en blandning av jugend, engelsk villastil, romansk rundbågestil och schweizerstil. Fasaderna har rött tegel i bottenvåningen och ljus puts på den övre delen. Det röda teglet återkommer ovan fönstren och i våningsavskiljande fasadlist. Fönster, dörrar, vindskivor och snickeridetaljer var målade i grönt. Krampens station invigdes år 1900 och revs 1975.

Krampens järnvägsstation var av stor vikt för placering av en utlänningsförläggning avsedd för soldater som flytt till Sverige från Röda armén under andra världskriget. Närheten till järnvägen, det isolerade läget samt tillgången till arbetet på statens mark medförde att Krampen 1943 fick ett så kallat ”Ryssläger”. Detta placerades öster om stationsområdet och 1944, när lägret var som störst, fanns där närmare 300 sovjetryssar. Lägret bestod av manskapsbaracker, gemensamhetslokaler och två jordkällare kallad rysskällaren. Idag finns inga byggnader kvar men spår av grunder och den så kallade rysskällaren finns bevarat.

Tvättstugan i Krampen är uppförd tegel i en våning. Fasaden är delvis putsad med synliga tegeldetaljer, bland annat stickbågar över fönster- och dörröppningar. Putsen är ljus gul. Sadeltaket är täckt med spetshängt skiffer i tvålagerstäckning. På det östra takfallet finns en kraftig skorsten i tegel. Fönsterbågar och dörrar är borta men karmarna finns kvar och är grönmålade. Byggnaden är interiört delad i två delar med varsin ingång på gavlarna. I norr ligger tvättstugedelen med bevarat gjutet tvättkar. Golvet är gjutet och väggarna är putsade. Taket är inklätt med någon typ av asbestskiva. I det sydöstra hörnet har en eldstad funnits. Den södra delen av byggnaden är bostad. Denna renoverades vid mitten av 1900-talet och är för tiden modernt inredd med masonitklädda väggar och tak samt inbyggda skåp och ett skafferi.

Kulturhistorisk värdering

Tvättstugan i Krampen kan ses som en symbol för den omfattande verksamhet, organisation och struktur som var knutna till anläggandet av Sveriges järnvägsnät. Krampens järnvägsstation, som var av mellanstorlek, kan i sin kontext anses vara överdimensionerad och vid platsbesök idag är det svårt att förstå att det på denna plats funnits en levande och stor järnvägsknut mitt i den mörka barrskogen. Av det lilla samhälle som här en gång fanns är tvättstugan viktig för förståelse av platsen och vittnar om dess storhetstid. Tvättstugan vid Krampen kan även ses som en symbol för Rysslägret Krampen, vilket är en viktig och relativt ouppmärksam del av den moderna svenska och västmanländska historien.

Byggnadsvårdsåtgärder

Tak

I byggnadens sydöstra hörn finns ett hål i taket där vatten läcker in i byggnaden. Skadan kommer förmodligen av att ett träd växte dikt an mot hörnet. Genomgående fanns träd alltför nära byggnaden.

All vegetation nära byggnaden togs bort vilket borde förhindra framtida fuktskador. Skifferplattorna plockades ned och sorterades utefter deras kondition. Undertak och takstolar reparerades och, där det var nödvändigt, ersattes rötskadat virke med nytt. Ny takpapp lades på undertaket (fabrikat Icopal YAP 2200). De skifferplattor som gick att återanvända lades sedan tillbaka. Taket kompletterades sedan med nya skifferplattor i samma dimension som de gamla (från Grythyttan). Takfoten kläddes in med dubbel pärlspontspanel likt den befintliga som hade kraftiga skador. Panel och snickerier målades med traditionell linoljefärg i en grön kulör (se kapitlet ”Avfärgning och Målningsarbeten”). Skorstenen reparerades och fogarna ströks.

Pärlsponten som kläder takutsprånget hade kraftiga rötskador.

Vlm_kmvIM-2565

Takläckaget hade även bidraget till skador invändigt.

Vlm_kmvIM-2574

Skifferplattorna var spetsformade.

Vlm_kmvLS-1364

Skiffertaket under arbete. Plattorna plockades bort och sorterades.

Vlm_kmvLS-1372

*Takutsprånget kläddes in med dubbel pärlspont.
Vlm_kmvLS-1841*

*De skifferplattor som gick att återanvända lades tillbaka. Resten av taket kompletterades med nytt skiffer i samma dimension.
Vlm_kmvLS-1847*

Fasad

Vid det sydöstra hörnet hade fasadputsen lossat från stommen och kvarvarande puts var till viss del bom. Den södra gavelspetsens tegelmur var fuktskadad och tegel hade börjat falla bort.

Tegelmuren reparerades med tegel likt befintligt (trasigt tegel ersattes med nytt stortegel från Bältarbo tegelbruk) och skadorna i putsen reparerades. Fogarna ströks likt befintligt. Till putsning och murning användes ett hydrauliskt kalkbruk (Fabrikat Finja Hydrauliskt kalkbruk Fin, av Jura typ) till sockeln och ett vanligt luftkalkbruk till fasaden (Fabrikat Finja Kalkbruk Fin). Putsfasaden avfärgades sedan i en ljus gul kulör (se kapitlet ”Avfärgning och Målningsarbeten”).

*Fasaden vid det trasiga taket var hårt åtgånget av inrinnande vatten. Teglet har en varierad färgskala och röda fogar.
Vlm_kmvIM-2567*

*Tegelmuren i gavelröset hade även skador till följd av vattenläckage.
Vlm_kmvLS-1371*

*Skadorna i fasaden reparerades och putsades.
Vlm_kmvLS-1843*

*Fasaden avfärgades sedan med kalkfärg i en ljusgul kulör.
Vlm_kmvFE-1960*

Fönster och dörrar

Tyvårr hade dörrar och fönster försvunnit men originalritningar fanns att tillgå för att tillverka nya. Karmarna skrapades fria från löst sittande färg. Därefter målades de med traditionell linoljefärg. Nya fönster och dörrar tillverkades utifrån nybyggnadsritningarna och jämförelse med tvättstugan i Dagarn som är en likadan byggnad med originalsnickrier bevarade. Även dessa målades med en traditionell linoljefärg (se kapitlet ”Avfärgning och målningsarbeten”).

Tvättstugan i Dagarn med bevarade fönster och dörrar. Foto Elsa Notstrand

Fönstren saknades och var igensatta med plank.
Vlm_kmvIM-2561

Även dörrar saknades, vilket bidragit til skadorna på byggnaden. Vlm_kmvIM-2576

Nya fönster skapades utifrån originalritningar och med tvättstugan i Dagarn som förebild. Övre bilden:
Vlm_kmvIM-931 Nedre bilden: Vlm_kmvIM-936

Nya dörrar tillverkades med Dagarn som förebild.
Vlm_kmvIM-937

*Nya dörrar till tvättstugedelen, den norra delen.
Vlm_kmvFE-1955*

Interiör

Södra utrymmet

I det södra utrymmet i tvättstugan ville föreningen återskapa den inredning som tillkom vid 1900-talets mitt. Föreningen Kulturbýgd i samverkan har plockat kakel och skåpsinredning från ett rivningshus i Ridderhyttan. Utrymmet var i fallfärdigt skick med hög grad av nedsmutsning.

En diskussion fördes kring golvet. Befintligt golv var ett massivt spontat plankgolv av gran. Kring 1900-talets mitt hade masonit och linoleummatta lagts på plankgolvet. Linoleummattan var knappt befintlig och plankgolvet var kraftigt rötskadat. Föreningen Kulturbýgd i samverkan hade först tänkt lägga masonit och ny linoleummatta över ett nytt plankgolv. Vid mötet diskuterades möjligheten endast att lägga in plankgolvet vilket läns museet inte hade något att invända emot. De linoleummattor som finns till försäljning idag skiljer sig avsevärt i utseende och struktur jämfört med den bruna matta som legat i rummet. Möjligheten finns att senare lägga in masonit och linoleum om man så vill.

Det lades in ett nytt plankgolv, väggar och tak ströks med en emulsionsfärg (Fabrikat Nordsjö), snickerier och luckor i en vit kulör och väggarna i en ljusgul kulör (se kapitlet ”Avfärgning och målningsarbeten”). Ny återvunnen köksinredning monterades in med kakel skåp och diskbank.

Södra utrymmet före åtgärderna, fönster saknades.
Vlm_kmvIM-2568

Linoleummattan och golvet var i fallfärdigt skick.
Vlm_kmvIM-2571

Taket var inklätt med masonit.
Vlm_kmvIM-2572

väggarna var inklädda i masonit, köksinredningen var utplockad. Vlm_kmvLS-1914

En ny köksinredning sattes in som plockades från ett rivningshus i Riddarhyttan. Vlm_kmvLS-2780

Väggarna och luckor målades ljusgula och vita. Vlm_kmvLS-2784

Elinstallationer lämnades kvar.
Vlm_kmvLS-2785

Ett nytt plankgolv lades in för att möjligen lägga in en linoleummatta. Vlm_kmvLS-2783

Norra utrymmet

I det norra utrymmet i tvättstugan reparerades skador och rummet iordningställdes för att i framtiden inrymma utställningar. Utrymmet hade skador i det gjutna golvet och i allmänhet nedgången. Väggarna verkar ha putsats i samband med att det gjutna golvet kom till i mitten av 1900-talet. Bruket är hårt och är troligen cementhaltigt.

Reparationer genomfördes i det gjutna golvet, ett större hål nära tvättkaret täcktes över med plank. De putsade väggarna reparerades och avfärgades med en silikatfärg i en ljus gul kulör. I taket satt asbestskivor som plockades bort och ersattes med pärlspont som målades i en mörkare gul linoljefärg (se kapitlet ”Avfärgning och målningsarbeten”). Delar av arbetet inne i utrymmet genomfördes av föreningen själva.

*Den norra delen var i färdigt skick.
Vlm_kmvIM-2560*

*Vattenläckaget hade bidragit till
skadorna. Vlm_kmvLS-1375*

Väggarna ströks med en silikatfärg i en ljusgul kulör.
Hålen i golvet täcktes för med plank.
Vlm_kmvFE-1950

Taket kläddes med pärlspont och målades med
linoljefärg i en ljusgul kulör.
Vlm_kmvFE-1952

Avfärgning och målningsarbeten

Inför och under projektet fördes flera diskussioner angående val av färgtyp och kulör på byggnadens olika delar. För framtagande av kulör på puts användes kalkfärgslikaren ”Kalkfärg 90”. Till kulörer på snickerier och andra detaljer användes likare för NCS-kod. Äldre färglager gick att få fram i de flesta fall genom skrapning. Läns museet fungerade som rådgivande angående föreningens egna insatser på interiör. I tabellen nedan redovisas vilken kulör och färgtyp som användes vid åtgärderna.

Byggnadsdel	Kulör	Färgtyp
Utvändiga snickerier	NCS S5030-G50Y	Traditionell linoljefärg, Ottosson färgmakeri AB
Fasad	Enligt ”Kalkfärg 90” 25 kg kalkpasta, 30 dl järnvitriollösning och 60 g grön umbra. Motsvarar NCS S1030-Y30R	Kalkfärg
Fönsterkarmar och bågar	NCS S5030-G50Y	Traditionell linoljefärg, Ottosson färgmakeri AB
Vägg invändigt södra delen	NCS S1510-Y30R	Emulsionsfärg, Nordsjö vägg
Vägg invändigt norra delen	NCS S1030-Y30R	Silikatfärg, Beckers Färg
Tak invändigt Norra delen	NCS S1510-Y30R	Traditionell linoljefärg, Beckers Färg

Resultat

Under år 2011 och 2012 har arbeten utfört på tvättstugan i Krampen. Västmanlands läns museum har stått som antikvarisk medverkan i ärendet genom byggnadsantikvarie Ia Manbo, Fredrik Ehlton och Lisa Skanser. Läns museet kan konstatera att arbetena, trots förseningar, följt beslutet från Länsstyrelsen i Västmanlands län med dnr 434-10836-09 och godkänns ur antikvarisk synvinkel.

Administrativa uppgifter

Västmanlands läns museums dnr: VLM 110069

VO Kulturmiljö; projektnr: 3-11-106

Länsstyrelsen dnr: 434-10836-09

Fastighetsbeteckning: Skinnskatteberg-Kryllobanan 12:1

Landskap: Västmanland

Län: Västmanland

Socken: Hed

Kommun: Skinnskatteberg

Beställare: Turistföreningen Kulturbygd i
Samverkan
c/o Catharina Gyllenhammar
Gisslarbo 61
730 30 Kolsva

Ägare: Banverket
Att: Mats Nordblad
N. Kungsgatan 1
Box 417
801 05 Gävle

Entreprenör: MA Bygg
Mats Arnelid
PI 3193
730 30 Kolsva

Antikvarisk medverkan: Västmanlands läns museum
Antikvarisk expert Lisa Skanser, Ia
Manbo och Fredrik Ehltton
Karlskatan 2
722 14 VÄSTERÅS

– en del av Landstinget Västmanland

Västmanlands läns museum, Karlsgatan 2, 722 14 VÄSTERÅS

Tfn: 021-39 32 22 · E-post: lansmuseet@ltv.se

Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

ISSN 1651-7342

ISBN 978-91-86511-64-7